

Swan Lake Revisited – Hattyúk tava újratöltve, r.: Kokan Mladenović. Fotó: Petru Cojocar

KOVÁCS BEA

TRASH: A CIKI AZ ÚJ COOL

Fogalommeghatározás több tételben

Amikor az ízlés és a kultúra plafonálódik, megjelenik a trash, és mindaz, amit cikinek, szégyellnivalónak, gáznak, gagyinak, trének és nevetségesnek tartunk, hirtelen inspirációforrásként kezd működni. A trash szó szerint szemetet jelent, átvitt értelemben az haute couture, a magaskultúra és a magasművészet értelmének másik oldalát jelöli. Nem kimondottan eldobnivaló, nem kimondottan selejt, mégsem tennénk ki sem a vitrinbe, sem az ablakba – azaz pár évvel ezelőtt nem tettük volna. De a posztirónia, a poszt-posztmodern és a digitális bennszülöttek korában a csúnyaság, a közönségeség és a visszataszító antiesztétika – a túltermelésre (és egyéb vadkapitalista túlzásokra) adott válaszreakcióként – értékke alakul. Ha a tizenéves énemnek elmondhatnám, hogy a marosvásárhelyi orosz

piacról vett kínai, hamisított Adidas-tréningje 2020-ban tematikus bulik alapdarabja lesz, valószínűleg nem hinne nekem, és tovább sóvárogna egy igazi, háromcsíkos szett után.

A trashnél – a posztirónia mentén – nem egyértelmű, hogy viselője/alkotója mit és milyen mennyiségben gondol komolyan. Elmosódik a határ a szándékos, akár művészinek mondható üzenet, koncepció vagy társadalomkritika és a véletlenszerű vagy teljesen tudattalan választások között. Ha egy mezei internetező elé úgy kerül Anszelika Habpatron *Levelet írtam a Google-nek!*¹ című videója, hogy az illető nem tudja, hogy Stefanovics Angéla színész, vajon elhiszi mindazt, amit

1 <https://www.youtube.com/watch?v=aXimPHGLf5o>

lát? Anzselika Habpatron ugyanis a trash és a hozzá igen közel álló giccs szabályai szerint az átlagosat, a hétköznapit viszi el a falig úgy, hogy egyszerre felnagyítja és naivan komolyan veszi azt. Anzselika az életmód- és ezovloggerek stílusában kommunikál nézőivel, és bár több ponton felsejlik a kísérlet parodisztikus volta, olyan sok „valós sarlatánt” láttunk már, hogy Habpatron komolytalanságában is hihetővé válik.

Keszeg Anna kultúrakutató egy tematikus kiselőadásában² a trash-t az ízlésünk által legitimált csúnyaságnak nevezte, a pillanatnak, amikor felvállaljuk azt, ami a szépség következményeként létrejön. Az értékadás a választás gesztusával teremődik meg, ebben pedig tudatosság és ezáltal performativitás rejlik. A tinikedvenc Billie Eilish stílusa remekül illusztrálja a szándékos ízléstelenséget: a lenőtt hajat imitáló kétszínű frizura, a túlméretezett, csicsás, fazontalan ruhák és az olcsó bizsunak ható ékszerek az énekesnőt a

Louis Vuitton, a Calvin Klein vagy a Gucci, paradox módon tehát a legdrágábbaknak köszönhetően néz ki úgy, mint aki kukázott. Rajongóinak (akik maguk is a tinédzserkor hormonálisan megviselő, gyakran idomtalan és csúnya periódusát élik) mégis olyan öltözködési példát mutat, amit fillérékért rekreálhatnak a helyi turkálókból.

A trashhez hozzátartozik a re- és upcycling gyakorlata is: amit más kidobott, nekem hasznomra válhat. Kokan Mladenović tavalyi, a temesvári Csiky Gergely Állami Magyar Színháznál rendezett előadása Csajkovszkij darabját „hasznosítja újra” a kortárs (kő)színház lehetőségeihez, adottságaihoz mérten. Az eredmény egy „megmocskolt” *Hattyúk tava*: a *Swan Lake Revisited* a grandiózus, fenséges balett és a városi színház mint az illúziók házának lebontása lesz, illetve társadalomkritika a klímakatasztrófa és különösen a vízszennyezés korában. Az előadás plakátja, amelyet Petru Cojocar

Anzselika Habpatron. Fotó: InFullAnswers

klasszikus nőideál felől nézve visszatásítónak mutatják fel (Jimmy Kimmel *Mean Tweets* című videósorozatában egy hozzászóló szerint Eilish úgy öltözködik, mintha valaki ellopta volna a ruháit a konditeremben, és emiatt a talált göncök közül kellett választania magának³). Keszeg szerint úgy a giccs, mint a trash esetében az ízlés és a társadalom vertikális tagolása figyelhető meg: az alsó, közép és felső szintek jelzik, hogy mi elfogadható és mi elvetendő, a tudatos stílusalkítás azonban az érték kategóriák közötti átjárhatósághoz járul hozzá. Eilish olyan nagy divatházak ruháit hordja, mint a

2 <http://multikult.transindex.ro/?cikk=27574>

3 <https://www.youtube.com/watch?v=h1sCiXTIR8Q>

fényképének felhasználásával Benedek Levente készített, egy használt műanyag zacskókból, poharokból és egyéb hulladékokból kirakott, a kiszáradt talajon heverő, egyértelműen döglött hattyút ábrázol. Amennyiben a trash mint választott esztétikai kategória mögött művészi koncepció áll, a szemét erőteljesen tud beszélni múlttól, jelenről, gazdasági válságról, fast fashionról, kizsákmányolásról, fogyasztói társadalomról és egyben az emberi vonatkozású intellektuális-kulturális szakadékokról, amelyek világunkban tátonganak.

Naiv trashnek számít(ott) a Mónika-, a Győzike- és minden olyan show, amely a társadalom alsóbb rétegeinek megmutatásával annak egyben kifigurázását, kinevetését is felkínálja. Az ambivalens erkölcsi értéket közvetítő adások

a kultúra azon szeletét tárják a nyilvánosság elé, amelyre általában – kollektíve, nemzetileg, hagyományosan – nem vagyunk büszkéek. Ezek a tévéadások (a trash melegágya java-részt a média) úgy adják elének a társadalom „mocskát”, hogy közben egy percre sem szállhatunk vitába a ténnyel, hogy mindaz, amit látunk, élő és organikus része társadalmunknak, a jólfészült, gyakran elitista és kirekesztő magaskultúra, illetve a nagy tömegeket mozgó populáris kultúra termékei és fogyasztói mellett. Amióta a széles sávú internet nem luxus, hanem életszükséglet, a „digitális szenny” könnyebben és gyorsabban árad, mint valaha.

A mémkultúra a trash iskolapéldája. A *Faces of Mónika Show* Instagram-fiók több mint harmincötezer követőt számlál,⁴ és nem közöl mást, mint az egykori kibeszélőműsorból átvett képernyőfelvételeket. De trashnek számít az erdélyi *Kultúrkampf*⁵ mémoldal is, amely kulturális referencialában keresi a kinevetésre alkalmas tartalmakat. A főként a magyar irodalomból, az írás aktuásából és a kortárs irodalmi életből merítő mémek a kánon, a kanonikus szerzők és művek elérhetetlenségét kérdőjelezik meg. A popkulturális utalásból így megfér egymás mellett Berzsényi, Scooby Doo és egy epigon.

Ezeknél is trashesebb a *Vagvolgyi Noemi*⁶ a maga százhatvanegyezer követőtáborával: a fiók helytelen, fonetikus bepötyögött, enyhén agresszív, de cikiségében humoros szövegeket helyez a magyar és nemzetközi popkultúra legnépszerűbb filmjeiből, rajzfilmjeiből, animációiból kivett képekre, stockfotókra, reklámképekre, klasszikus festményekre és egyéb, vegyes műfajú vizuális anyagokra. Mintha egy véletlenszerű Facebook-oldal egyik bejegyzése alá írt hozzászólásokat olvasnánk, olyan Vagvolgyi hangja: az interneten kommentelők helyesírása valóban sokszor elképesztően rossz, a funkcionális analfabetizmusra, valamint az oktatás rendszerszintű csődjére mutat rá. Vagvolgyi azért sikeres, mert nagyon is valós anyagból dolgozik, mintegy felszínre hozva azt, ami fölött átsiklanánk jobban teljesítő, magasra törő és végtelenül kulturált társadalmunk délibábjának üldözése közben.

De trash a *Whistler mamája* is (tizenkétezer követő a Facebookon), amely a virálissá vált *Classical Art Memes* magyar változatának is mondható. A csodaszép középkori, reneszánsz, barokk stb. festményekhez kommentárként fűzött hol alpári, hol hétköznapi sorok a képekhez rendelt fiktív beszédhelyzetek sokféleségére mutatnak rá, a humorforrást pedig a magasztos, makulátlan művészet és a szinte aljas, de legalábbis pátosztól mentes kommunikáció feszültsége jelenti.

Susan Sontag 1964-es emblemikus esszéjében, a *Notes on „Camp”-ben*⁷ a campról mint esztétikai kategóriáról, a világ látásának egy specifikus módjáról beszél, amely szorosan összefügg az ízléssel, a túlzással, a műviséggel és a vizualitásba ágyazódva az érzékenységgel. A camp androgün, természetellenes, extravagáns, elnagyolt, és akárcsak a giccsnek, köze van a naivitáshoz. Sontag szerint az a jó camp, ami nem próbál camp lenni, hanem magát komolyan véve mintegy öntudatlanul válik azzá. A trash szándékos/nem szándékos ambivalenciája hasonló a camp naivítás/komolyság kettőséhez. Erre jó példa többek között az AK26 *BLÖFF* című klipje.⁸ A videót harmincháromezer nézték meg az elmúlt két évben.

4 <https://www.instagram.com/facesofmonikashow/?hl=hu>

5 <https://www.instagram.com/kulturkampfmeme/?hl=hu>

6 <https://www.instagram.com/noemiivagvolgyi/?hl=hu>

7 „A camp-ről”, in Susan SONTAG, *A pusztulás képei*, Budapest: Európa, 1972, 277–299.

8 <https://www.youtube.com/watch?v=51WMz9DrbZc>

Az ultragazdag(nak tűnő), ultragiccses, ultraközönséges és ultratrash vizuál és kultúrérzés, amit a *BLÖFF* közvetít, nem ad egyértelmű választ arra, hogy Gajjenno és Hiro komolyan-e gondolják-e az egészet. 1:11-nél például Hiro vaskos aranyláncokban és karkötőkben, selyemköntösben a tükör előtt pálcikával a fülét tisztítja egy méregdrága hotelszobában. Közben a szövegben utalás történik *A sebhelyesarcú* Tony Montanájára, képileg pedig a(z amerikai) gengszterélet vizuális kliséi sorakoznak fel, de a srácok annyira komolyan tolják, mintha Mikszáth (és Jesse James) óta ez lenne a magyar hagyomány. A kulturális appropriáció jegyében a kortárs amerikai white trash tökéletes megjelenítése a *BLÖFF*. De hogy mennyire lehet komolyan venni a blöfföt, az már a trash posztiróniájának megválaszolatlan kérdése marad.

Akárcsak a camp és a giccs, a trash is az ízlés és az ízlés hiányának mezsgyéjén egyensúlyoz. A trashben van annyi anarchia, hogy elvesse a divatdiktatúrát, az elegancia és a minőség primátusát, valamint a kellemes megjelenés és a hozzárendelt kulturált polgári lét uniformizmusát. A trash nem hisz a nagy narratívákban, abból táplálkozik, amit kézhez kap vagy épp előtúr. A trash lokális és regionális, ugyanakkor csatlakozik a globális szinten perifériára eső/húzódo tömegekhez, akik vagy kulturális, vagy gazdasági, vagy intellektuális szempontból szegényebbek, mint mások. A trash belakja a paneleket, a szocreál tömbháznegyedeket, az elcsépeelt kulturális relikviákat. Trash az, amikor valaki az Eiffel-torony előtt pózol tréningruhában. Trash a műanyag papucs nem ironikus viselete. Trash a kínai kütyük értékes kiegészítőként való viselése. Trash a banán.⁹

A trash a szép, a jó, az ízléses, a társadalmilag elfogadott *melletti*. A trash nem abjekt, mert nem undorodunk tőle, egyszerűen cikinek vagy kínosnak tartjuk. A trash, amennyiben tudatos, attól lesz vagány, autentikus és reprezentatív, hogy *én mint viselő* kiválasztom azt. A trash mellett a döntés gesztusa szól: a kiemelés, a felemelés, a rámutatás, a magamhoz vétel gesztusa. A trash, amennyiben a világlátás módját jelöli, a melléktermék, a hiba, a szemét, a megsemmisítésre ítélt kategóriájára terelt figyelem. A trash érzékenység, ami azt mondja: látom, hogy te ez elveted, szerintem viszont van benne valami. A trash a nem egyértelmű minőség felminősítése. A trash fókuszváltás, a trash elmozdulás.

A posztmodern azt mondta, hogy nincs új a nap alatt, a poszt-posztmodern vagy metamodern azt mondja: van új a nap alatt – egy csomó szemét. A nap alatt új a posztkommunista nemzetek és a kapitalizmus találkozása. Új a gazdasági válság, a keleti blokk ütközése a Nyugattal. Új az ingyenes felsőoktatás és a mélyszegénység metszéspontja. Új a routerről befolyó Lady Gaga-outfit és a helyi konfekcióban kapható hamisított Louis Vuitton. Eldönthetjük, hogy szúrós iróniával, lemondó cinizmussal vagy megértő humorral viszonyulunk a világ ellentmondásosságához. A trash tudatosítja, hogy nincs egység, csak szubkultúra van.

9 2019 végén az Art Basel Miami Beach egy kiállítóteremben helyezték el Maurizio Cattelan olasz művész *Comedian* című alkotását, amely mindössze egy, a fehér falra szigszalaggal felragasztott banánból áll. A mű 120 000 dollárért kelt el, és parázs vitát váltott ki művészek és laikusok között. Egyesek Andy Warhol műveéhez hasonló zsenialitása miatt tartják ikonikus ready made-nek, mások a gazdasági válság és a rabszolgamunka reflexióját olvassák bele. Miami-ban a kiállítást követően aktivisták tüntettek a helyi gondnokok fizetése ellen, akik luxusépületeket takarítanak éhbérért.